

Józef Wroceński

"Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno-historyczne", Stanisław Pawlik, Wrocław 2006 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 50/3-4, 315-319

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Stanisław Pawlik, *Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno-historyczne*, Wrocław 2006, ss. 294.

Śługa Boży Jan Paweł II w swej encyklice *Dives in misericordia* podkreślił, że miłosierdzie jest nieodzownym wymiarem miłości, jest jakby drugim jej imieniem /n. 7/, a w liście apostolskim *Novo Millennio Ineunte* zachęcał do czynnej i konkretnej miłości, do przyjęcia postawy nowej „wyobraźni miłosierdzia”, która skutecznie zaradzi niedostatkom potrzebujących /n. 50/. Ponadto przy wielu innych okazjach często nawoływał do poszerzania wyobraźni miłosierdzia we współczesnym świecie, w którym jak się wydaje coraz bardziej panuje wyobraźnia egoizmu i konformizmu. Kultura miłości jest zastępowana kulturą śmierci. Można więc powiedzieć, że miłosierdzie to wielki obowiązek i przejaw godności człowieka.

Kościół, wypełniając nakaz Chrystusa, nie tylko głosi przykazanie miłości bliźniego, ale od początku swego zaistnienia podejmuje działalność charytatywną, uważając ją za istotny element swego posłannictwa. Posługa dobroczynna względem ubogich i potrzebujących jest zadaniem Kościoła powszechnego, Kościołów partykularnych, różnych stowarzyszeń i organizacji kościelnych. Kościół nie wypełniałby swojej misji, gdyby nie pobudzał i organizował na wszelkie możliwe sposoby dzieł miłosierdzia. II Polski Synod Plenarny w swoich uchwałach zachęcił do refleksji nad posługą charytatywną, przedstawił aktualne problemy tej posługi w kontekście nowej sytuacji społeczno-ekonomicznej, nakreślił perspektywy działalności charytatywnej oraz wyraził pragnienie by posługa miłosierdzia była realizowana w praktyce. Polskie synody diecezjalne, mając na uwadze wskazania Soboru Watykańskiego II i opierając się na nauce Jana Pawła II, podejmowały już wcześniej wysiłek normowania i konkretyzowania działalności charytatywnej poszczególnych Kościołów partykularnych. Statuty synodalne poświęcają wiele miejsca tej problematyce. Stąd też jawi się ona jako ciekawy, a zarazem aktualny i konieczny obszar badawczy.

Tę problematykę dostrzegł ks. St. Pawlik i poświęcił jej swoje opracowanie pt. *Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno-historyczne*. Autor, jak sam stwierdza we wstępie, postawił sobie za cel określenie zadań charytatywnych, jakie Kościół w Polsce powinien realizować na poszczególnych płaszczyznach życia eklezjalnego, aby niwelować ludz-

ką biedę, a także poszukiwanie nowych sposobów ożywiania działalności charytatywnej /s. 12/. W tym też celu poddał analizie wiele źródeł prawa powszechnego, w tym liczne dokumenty Stolicy Apostolskiej, a także prawa partykularnego, w tym dokumenty Konferencji Episkopatu Polski oraz statuty 33 synodów polskich odbytych po II Soborze Watykańskim. Statuty te stanowią podstawowy materiał źródłowy. Z tej też racji należy przyznać, że praca ma wybitnie charakter źródłowy.

Powyższe ustalenia pozwalają stwierdzić, że Autor obrał właściwy kierunek badań, ponieważ dostrzegł aktualność tematu, do której przyczynia się poszerzający się zakres skrajnego ubóstwa w Polsce, z drugiej zaś strony ożywiony ruch synodalny, poprzez który ustawodawcy partykularni podejmują różnorakie środki zaradcze, aby „przeprowadzać akcję społeczną i charytatywną w sposób troskliwy i uporządkowany” /s. 12/.

Praca ks. St. Pawlika zawiera: spis treści, przedmowę napisaną przez Księdza Arcybiskupa Stanisława Nowaka Metropolity Częstochowskiego, wstęp, cztery rozdziały merytoryczne, zakończenie, wykaz skrótów, bibliografię oraz streszczenie i spis treści w języku angielskim. Struktura pracy jest logiczna i uzasadniona z metodologicznego punktu widzenia. Stanowi spójną i zwartą syntezę omawianej problematyki. Wszystkie rozdziały opatrzone zostały wprowadzeniami. Szkoda jednak, że Autor nie dołączył do poszczególnych rozdziałów podsumowań w postaci wniosków, co z pewnością ubogaciłoby pracę.

W obszernym wstępie /s. 11-22/ Autor, powołując się na Pismo Święte, doktrynę II Soboru Watykańskiego, nauczanie papieskie i polskie ustawodawstwo synodalne, w sposób wyczerpujący uzasadnia temat badawczy oraz zapoznaje czytelnika z treścią opracowania i bazą bibliograficzną. Ponadto wskazuje podstawy doktrynalno-prawne odpowiedzialności Kościoła za posługę charytatywną. Przy czym Kościół w jego rozumieniu to także wierni świeccy.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Posługa charytatywna w Kościele polskim w aspekcie historycznym* Autor wprowadza czytelnika w treść zagadnienia działalności charytatywnej, ukazując je w okresie przed odzyskaniem niepodległości, w okresie międzywojennym, w okresie powojennym i w okresie transformacji społeczno-politycznej. Tym samym stwarza czytelny obraz uwarunkowań i problemów Kościoła polskiego dotyczących jego posługi charytatywnej. Rozdział ten, chociaż od strony naukowej niewiele wnosi, bowiem ta materia jest już dobrze opracowana przez innych autorów, jednak można śmiało uznać za bardzo dobre i logiczne wprowadzenie do całości pracy. Pozwala też na powiązanie omawianego zagadnienia z kontekstem historycznym i wielowiekową działalnością Kościoła w tym względzie. Autor kończy ten rozdział optymistycznym akcentem podkreślając, że Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski udało się doprowadzić do prawnego uznania przez państwo działalności charytatywnej Kościoła w Polsce /s. 43/.

Rozdział drugi, najbardziej obszerny, pt. *Podmioty posługi charytatywnej* Autor podzielił na dwie części zatytułowane: *Podmioty indywidualne* i *Podmioty zbiorowe*. Prezentuje w nim i omawia wszystkie podmioty kościelne zobowiązane do świadczenia miłosierdzia względem biednych i potrzebujących. Zgodnie z przyjętą logiką najpierw analizuje posługę miłosierdzia podmiotów indywidualnych, czyli biskupów, prezbiterów diakonów, alumnów seminariów duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz wiernych świeckich. Na podkreślenie zasługują rozważania Autora na temat posługi charytatywnej wiernych świeckich, w których szczegółowo ukazuje eklezjalne i prawne podstawy ich obowiązków w tej materii. Następnie Autor omawia podmioty zbiorowe, do których zaliczył przede wszystkim Caritas Polska oraz inne organizacje i zespoły charytatywne. Wśród nich wymienia także te, które realizują swoje zadania charytatywne w przestrzeni Kościoła powszechnego, takie jak Papieska Komisja *Iustitia et Pax* (obecnie dykasteria ta nosi nazwę: Papieska Rada Sprawiedliwości i Pokoju), Caritas Internationalis czy też Papieska Rada Działalności Charytatywnej *Cor Unum*, po czym przechodzi do omówienia podmiotów działających w Kościele polskim. Do nich należą: Komisja Charytatywna Episkopatu Polski, Caritas diecezjalne, Parafialne Zespoły Charytatywne oraz Młodzieżowe Zespoły Charytatywne. Analizy dokonane przez Autora w tym rozdziale są godne uwagi i wprowadzają wiele wyjaśnień doktrynalnych, prawnych i strukturalnych. Dobrze się stało, że Autor również uwzględnił, chociaż nie wchodziło to w zakres jego badań, podmioty ogólnokościelne, co znacznie ubogaca pracę. Szkoda jednak, że pominął kwestię ich powiązań i współpracy z podmiotami działającymi w Kościele polskim.

W rozdziale trzecim, równie obszernym, zatytułowanym *Zakres przedmiotowy posługi charytatywnej* Autor analizuje przedmiot posługi miłosierdzia opierając się na przekonaniu, że pomoc udzielana potrzebującym jest służbą samemu Chrystusowi. Cel i przedmiot posługi miłosierdzia odnosi do chorych i ubogich, niepełnosprawnych, bezdomnych, uzależnionych oraz innych potrzebujących, do których zalicza, osoby samotne, samotne matki, osoby w podeszłym wieku, rodziny wielodzietne, więźniów i bezrobotnych. Uwzględnienie przez Autora tych ostatnich należy zaliczyć na plus, bowiem problem bezrobocia w Polsce jest ciągle problemem dotkliwym i podejmowane działania tak ze strony państwowej jak i kościelnej nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. Analizując uchwały synodalne wydobywa z nich konkretne rozwiązania i postulaty dotyczące zmniejszania skutków bezrobocia.

Z kolei w rozdziale czwartym pt. *Formy posługi charytatywnej* Autor omawia formy pomocy materialnej i duchowej udzielanej przez osoby indywidualne, wyodrębniając pomoc świadczoną przez wiernych świeckich i przez duchownych

oraz formy pomocy wspólnotowej, czyli udzielanej przez różnego rodzaju zespoły charytatywne. Punkt trzeci tegoż rozdziału poświęcił kwestii wychowania do miłosierdzia, które zdaniem Autora powinna zawierać dwa podstawowe elementy. Pierwszy polega na kształtowaniu postawy otwartości na potrzeby bliźnich, drugi zaś na kształtowaniu postawy odwagi i dynamizmu w działaniu /s. 252/. W związku z tym omawia naturalne wychowanie do miłości i miłosierdzie, rolę środków nadprzyrodzonych oraz praktykowanie dzieł miłosierdzia w tym procesie, wreszcie sprawy dotyczące wychowania rodziny i ludzi młodych do postępi miłosierdzia. Warty uwagi jest podpunkt piąty, w którym Autor podaje szczegółowe wskazówki w omawianej materii.

W zakończeniu, które stanowi syntezę całej pracy, Autor dokonał całościowego podsumowania wyników swoich poszukiwań naukowych. Zakończenie jest swoistą rekompensatą za brak podsumowań w poszczególnych rozdziałach. Warto w nim zwrócić chociażby uwagę na sformułowanie na podstawie uchwał synodalnych kilku ważnych wniosków, dotyczących idei posługi charytatywnej Kościoła w Polsce. Autor podkreśla najpierw ideę kontynuacji tego, co w dotychczasowej praktyce miłosierdzia na gruncie polskim dawało dobre owoce. W związku z tym dostrzega konieczność dalszego doskonalenia form posługi charytatywnej. Drugą ideą jest powszechność tej posługi, która jest częścią funkcji pastoralnej Kościoła, a jej podmiotem są wszyscy należący do niego. Kolejną ideą jest idea komplementarności, polegająca na wzajemnym dopełnianiu się wspólnotowych i indywidualnych działań charytatywnych. Wreszcie idea pomocniczości, polegająca na współdziałaniu osób duchownych ze świeckimi /s. 270/. Należy też zgodzić się z wnioskiem końcowym Autora, że istotne problemy dotyczące realizacji posługi charytatywnej w Polsce w dalszym ciągu nie są do końca rozwiązane. Dotyczy to szczególnie rodzin wielodzietnych, ludzi bezdomnych i bezrobotnych.

Należy jeszcze podkreślić, że Autor oparł swoją pracę na szerokiej bazie bibliograficznej, na którą składa się 114 pozycji źródłowych i 204 pozycje z literatury przedmiotu, w tym publikacje w języku włoskim i niemieckim. Wykorzystane w pracy źródła i opracowania dają kompletny obraz posługi charytatywnej Kościoła w Polsce w świetle ustawodawstwa synodalnego. Tęgo obrazu dopełnia zwłaszcza wnikliwa analiza dokumentów kościelnego prawa powszechnego i partykularnego. Należy też zauważyć, że Autor nie ograniczył się jedynie do suchej analizy statutów synodalnych, ale umiejętnie powiązał ich treść z nauczaniem Kościoła. Ponadto słusznie wyeksponował uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego.

W podsumowaniu niniejszej recenzji należy stwierdzić, że opracowanie ks. St. synodalnego. Prace tego typu wymagają, zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, szczególnej uwagi, znajomości tematu oraz zastosowania właściwej metody. Trzeba też przyznać, że polska literatura prawnohistoryczna nie obfi-

tuje w tego rodzaju opracowania. Tym bardziej pracę ks. St. Pawlika należy powitać z radością, bowiem przyczynia się ona do rozwoju badań nad całokształtem polskiego ustawodawstwa synodalnego. Dużą zaletą pracy jest również i to, że Autor w wielu kwestiach przytacza różne poglądy naukowe, także autorów zagranicznych, dając ich pełniejszy obraz. Wykazał się pracowitością i znajomością omawianej problematyki oraz ujawnił zmysł syntetyczny, selekcyjnie prawidłowo obfity materiał bibliograficzny i kompletując go w logiczną całość. Dodatkową zaletę recenzowanej pracy stanowi fakt, że podjęte przez Autora zagadnienie jest bardzo aktualne, nie tylko z racji akcentowania go przez dokumenty Kościoła, nauczanie papieży i prawo partykularne, ale przede wszystkim z powodu konieczności zarządzania ciągle wzrastającej liczbie ludzi potrzebujących. Warto więc polecić lekturę tego wartościowego opracowania wszystkim, którym na sercu leży posługa miłosierdzia. Znajdą oni w nim wiele informacji naukowych, ale również wiele cennych wskazówek praktycznych usprawniających działania charytatywne.

ks. Józef Wroceński SCJ

Ks. Marek Makowski, *Nominacje biskupów w Kościele katolickim*, Instytut Wydawniczy, Pax Warszawa 2007, ss. 272.

Zgodnie z dyspozycją kan. 377 § 1 Kodeksu Jana Pawła II nominacje biskupów należą do wyłącznej kompetencji Biskupa Rzymu. Niemniej jednak kwestia ta jest zaliczana do tzw. spraw mieszanych, tzn. pozostaje ona również w kręgu zainteresowania prawa państwowego. Urząd biskupa jest urzędem kościelnym i ma wielkie znaczenie w Kościele, ponieważ biskupi będąc następcami Apostołów posiadają tę samą władzę i zadania, które Chrystus bezpośrednio przekazał kolegium apostołskiemu. Ich znaczenie jest również wielkie także w życiu społecznym, bowiem funkcja nauczania w sprawach wiary, ściśle związana z urzędem biskupim, w wielu aspektach dotyka życia doczesnego. Z tej też racji nie jest rzeczą dziwną, że sprawa nominacji biskupów wzbudzała i nadal wzbudza zainteresowanie także władz państwowych. W historii Kościoła kwestia nominacji biskupów była nierzadko elementem gry politycznej lub niestosownej ingerencji władzy świeckiej ograniczającej wolność Kościoła w tej materii, zwłaszcza w okresie w którym biskupi z różnych racji pełnili także wysokie urzędy państwowe. W związku z tym należy mieć na uwadze fakt, że procedura nominacji biskupów ulegała wielu zmianom tak na gruncie prawa kanonicznego jak i na gruncie relacji Kościół – państwo. Również dzisiaj obserwuje się wzajemne przenikanie zainteresowania władzy kościelnej